

tau i riro ai i nga tamariki o Raungitukia te moni a Te Makarini. Te rironga tuatahi i a Terei Ngatai, ko ia kei runga o Te Aute inaianei, te rironga tuarua i a Niha Te Kahukahu, te rironga i tera tau i a Te Mauri Manheni, te mokopuna a Hakarara Manheni. Kanui te kaha o Mita Hamutana ki te ako i a Te Paaka Turei mo te whakamatautauranga a tenei tau. Nui atu te kaha o tenei pakaha, e ako ana ia i ona tamariki i te po. Ka kimo te haere a Raungitukia! Ki toku whakano me puta he tohu aroha a "Te Uranga-o-te-ra," me te Kawawatanga ki te kai whakaako o Raungitukia. Tetahi aroha ma nga tamariki kua whiwhi nei ki te moni a Te Makarini i runga i tana whakaakoranga.

No te 22 o nga ra o Hurac ka mate a Anaru Te Kahaki ki Te Rahui. He tino rangatira tenei tangata no Ngati Porou, he whunaunga uta no Mokena Kohere. Ko te hiku tenei o nga rangatira kaumatua o Ngati Porou. I konei a R.T.Mokena Kohere ka mate a Te Kahaki, he tangata kia ia, a ko ia te kai karakia i nga tangihanga. I ingoa nui ai tenei tangata a Te Kahaki he ngawari he pupuri nona i te whenua. Apopo pea te whenua haehaea ai e nga tamariki. Katahi ano te rangatira kaore au i rongo e kua ana he makutu te take o te mate, ko etahi atu rangatira he mea makutu katoa, ahakoa na te piwa i patu.

Kei te noho pahi Ngati Porou inaianei, kaore he mimita. Ko Rev. Mohi Turei, me Rev. Hone Waitoa kei Turanga, ko Rev. Eruera Kawhia he tangata matemate, kaati ko tona kainga hoki kei te hukinga o Waiapu. Te tino mahi i enei ra he mahi "kanataraki," ara he tua ngahere. Ahakoa na te kaha o nga uaua, na te maringitanga o te kakawa i riro mai ai te hereni, kaore rawa etahi tangata e uhpoho ki te mounoni a ratou moni me te waiapiro. Kei te pakeha anake pea te tikanga o tana whakaauki, "*Easy come, easy go*"—i ngawari te haerenga mai i ngawari hoki te haerenga atu. Te tino mahi tuturu a Ngati Porou he whakaitipuni hipi, engari kei a te Maori whakaitipuni ano i te hipi. Te teihana totika rawa ko Reporua; te kai-whakahaere ko Te Kairakau P. Heihi.

Kati noa e 'Te Pipi' nga korero mo tenei tuhinga atu. Kia ora koe, me o matua. Kia kaha to tangi, kia u, kia marama, hei whakaho hei arahi, hei tohutohu i te iwi Maori.

Heoi kahuri

Na Te Kakatarau.

Hine-ki-Waiapu,
Akuhata 1, 1899.

TE RETA MAI A A. T. NGATA, M.A., LL.B.

PUKAPUKA V. NGATIPOROU.

Ki nga Etitira o Te Pipiwharaurou.

Tena Korua,

Hei whakatan tenei mo ta korua tono kia whakaaturia e au te ahua o tenei o te tatau iwi, o Ngati Porou, ana mahi, ana mate, ana take ora; he pakatua tenei mahi, no muri nei hoki tatau nei i tipu ake ai, i hakiri ai ki nga korero, kaore i ata marama rawa ki nga mahi kua pukenga ki roto i enei rohe, ki nga whakaaro ranei kua korurua ki roto i nga ngakau o ona kaiwhakahaere. Oira, akakoa i tohuri, tera ano e taeta te nuinga te whakamarama, ko nga kupu pohehe tera ano e taeta te whakatikatika a muri ake nei. Kei te tautohetia nga korero a nga kaumatua mo o tatau tipuna, mo nga raukapa, mo nga whakapapa, mo nga take whenua; me waiho ake era, ana kei roto kei nga pukapuka a Te Kooti Whenua Maori e takoto ana.

Ko nga kupu e whai ake nei he mea whakawhaiti mai ki te rohe whaiti o Ngati Porou i Potikirua ki Tawhiti Maunga.

1. NGA KAINGA ME TE IWI.

E tata ana ki te toru tekau nga pa me nga kainga e nohia nei e Ngati Porou i roto i tona rohe whaiti. Ko etahi hapu kei te noho tohu i roto o ratou pa. E rua nga hapu kei te marara, ko Te Aowera ki uta ake o Whareponga, me nga hapu o te ngutuawa o Waiapu; tera te tauhou e mahara, ki te tae ki enei waahi, kaore he tangata, kei ro raukapa noa, kei ro tataramoa noa te tangata e tere ana. Kia ara ano he take e hui ai, ka kitea tona tino o te tangata, ehara ano ia i te mua nui, e ki nei nga kaumatua i maru tonu te whenua.

Kaore ano i ata tauia nga tangata o nga pa nei; engari ki te whakaaro ake e tutata ana ki te 1800, nga tane, nga wahine, nga tamariki. He tokomaha tenei ki te whakaaroha kaore i eke ki te 50 maero te roa o te fakuta; i noho ai tenei mano tangata. Kei te tangihia nga tupapaku o Ngati Porou, kei te nanu te iwi mo te ngaro o te tangata; a he tika ano. Kaore he waahi matatea o roto o Waiapu i ona ra; i putoputu tonu te tu a nga pa i te Pakihi atu ki Tokata, e taeta ana te kuru atu he konatu i tetahi pa ki tetahi. Kua ngaro te tangata, engari kei te ata haere a Ngati Porou; kanui nga tamariki e tipu ake nei hei iwi mo nga matua; mehemea ka tutuki katoa ki te kaumatutanga e moe tane ai, e moe wahine ai, tera e maa te ora o tenei iwi, kei te hua hoki o te tamariki te ora.

2. NGA WHENUA ME NGA RAWA.

He nui te whenua e toe nei ki a Ngati Porou; mehemea he torotoru te tangata tera e rarawe. Tena koa, i aia nuiia te tino noa iho ki roto i nga whenua, nona hoki te ririhi o nga poraka, no te whakariteritenga i nga paanga kaore e mohioatia he whenua. No mua ra nga hoko a Te Kawawatanga i te taha ki uta; no muri nei, timata mai i te tau 1803, ka ngau iho aua hoko ki te hoi tonu o nga pa, ki waio nei ki te taha moana. Ki te whakaaro ake e tata ana ki te 30,000 eka nga whenua kei te kawawatanga i aianei, a hei nga marama whakamutunga o tenei tau tukua ai e Te Poari o nga Whenua Karauna o tenei takiwa ki te makete, kia hokoia kia rihitia ranei i raro i nga ture whenua o te Koroni. Tera enei whenua e whaotia e te pakeha; oira kei te whakahaerea he tikanga e hoki mai etahi wahi ki te Maori, hei nga toru tangata kore whenua o tenei takiwa etahi wahi, hei whenua whakaputupu rawa ma ratou. Kei te tuhia nga tono ki te kawawatanga hei toro atu i enei hiabhi.